

УДК 339:344:338.436

О. І. Табенська

*Вінницький національний аграрний університет, Україна***СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ
ТА АГРОПРОМИСЛОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

У статті аналізується світовий досвід розвитку кооперації та агропромислової інтеграції. Розглянуто стан сільськогосподарської кооперації у країнах Європейського Союзу та Азії. Підкреслена особлива схильність сільськогосподарського сектора економіки до кооперування. Особливої уваги заслуговує сучасний стан розвитку кооперації на селі, коли покладено початок для створення умов, які сприяють її відродженню. Це пов'язано, перш за все, з формуванням багатокладної аграрної економіки як основи господарювання на селі, появою фермерства, виробничих сільгоспокооперативів і інших нових аграрних організаційних форм підприємництва.

Ключові слова: інтеграція, інтеграційні процеси, підприємницька діяльність, інноваційна модель підприємницької діяльності, кооперація, агробізнес, лізинг, ринкова інфраструктура, асоціації, холдинги, кластери, франчайзинг.

В статье анализируется мировой опыт развития кооперации и агропромышленной интеграции в странах Европейского Союза и Азии. Подчеркнута особая склонность сельскохозяйственного сектора экономики к кооперации. Особого внимания заслуживает современное состояние развития кооперации на селе, когда положено начало для создания условий, способствующих ее возрождению. Это связано, прежде всего, с формированием многоукладной аграрной экономики как основы хозяйствования на селе, появлением фермерства, производственных сельхозкооперативов и других новых аграрных организационных форм предпринимательства.

Ключевые слова: интеграция, интеграционные процессы, предпринимательская деятельность, инновационная модель, кооперация, агробізнес, лізинг, рыночная інфраструктура, асоціації, холдинги, кластери, франчайзинг.

The article analyzes the international experience of cooperation and agro-industrial integration development. The state of agricultural cooperation in the countries of European Union and Asia is scrutinized. Peculiar inclination of agricultural sector of national economy towards cooperation is emphasized in the paper. The current status of cooperation in rural areas deserves particular attention, in view of foundation laid for creating conditions that contribute to its recovery. This is due, primarily, to the formation of a mixed agricultural economy as a basis countryside management, as well as to the advent of farming, production agricultural cooperatives and other modern organizational forms of agricultural entrepreneurship.

Keywords: integration, integration processes, entrepreneurship, innovative business models, cooperation, agro-business, leasing, market infrastructure, associations, holding companies, clusters, franchising.

Особлива прихильність сільськогосподарського сектора економіки до кооперування визначається декількома обставинами. По-перше, сільське господарство безпосередньо пов'язане з «живою природою», має обмежені можливості суспільного поділу праці. По-друге, працювати з «живою природою», досягаючи необхідної віддачі, має можливість тільки зацікавлений працівник, що поєднує в собі статус власника і трудівника. По-третє, значна частка у знову створюваній вартості сільськогосподарського продукту трудових витрат працівника, який володіє особливими навичками і мотивованого на кінцевий результат, високий ступінь ризику роблять цю галузь суспільного господарства малопривабливою для інвестицій. По-четверте, аграрна сфера генерує систему цінностей, яка відповідає кооперативній формі організації господарства, що зародилася в період переходу до сучасного суспільства: кооперативна форма, як ніяка інша, заснована на принципах прямої демократії.

Варто зазначити, що кооперація в аграрному секторі практично не має альтернативи і є чи не єдиним механізмом, який підвищує ефективність сільськогосподарського виробництва або є найважливішим із таких. Цим пояснюється значний розвиток кооперативних об'єднань у сільському господарстві. В більшості розвинених країн кооперативи стали наймасовішою організацією фермерів. У Швеції, Данії, Норвегії, Фінляндії, Нідерландах, Японії кооперація в аграрному секторі – 100 %, у Франції і ФРН вона охоплює не менше 80 % усіх сільських товаровиробників [1, с. 87–94].

Проблеми та перспективи ефективного розвитку аграрної сфери на основі механізмів кооперації та агропромислової інтеграції досліджували зарубіжні та вітчизняні вчені, а саме: О. Біленький [4], В. Єгоров [1], А. Лубков [5], Н. Оксаніч [6], А. Папцов [2; 3].

Метою статті є дослідження сутності кооперації та агропромислової інтеграції; світового досвіду розвитку кооперації в сільському господарстві; організації збуту плодоовочевої продукції в країнах Європейського союзу; побудови сільського господарства в країнах Азії; кооперативних відносин в аграрній сфері економіки Росії; удосконалення створення селянських споживчих кооперативів.

Необхідно зазначити, що сільськогосподарська кооперація та агропромислова інтеграція розвиваються у простих і складних формах. «Складні форми об'єднань товаровиробників усуспільнюють усі сторони виробничого процесу. Прості товариства створюються фермерами з метою об'єднання зусиль у певній сфері виробництва: збуті, постачанні, фінансовому забезпеченні або використанні засобів виробництва. Прикладом повного усуспільнення виробництва можуть бути ізраїльські кібуци.

Складні форми кооперативних об'єднань зустрічаються в Німеччині, Японії, державах Східної Європи і інших країнах. Крім створення інтегрованих міжкооперативних союзів, ця закономірність реалізувалася в помітному прагненні кооперативів першого рівня до організації в регіональні, галузеві і національні об'єднання.

Наприклад, сільськогосподарська кооперація Швеції організована у національні галузеві союзи, кожен з яких включає регіональні федерації кооперативів даної галузі» [1, с. 87–94].

Основні канали збуту фермерської продукції в ЄС – переробні підприємства, оптова і роздрібна торгівля (пряме постачання продукції з ферм). Кооперативи і збутові кооперативні об'єднання посідають важливе місце в оптовому збуті плодоовочевої продукції. Вони реалізують у Франції 30 % овочів і 42 % фруктів, у Нідерландах – 85 і 80, Німеччині – 24 і 44, Великобританії – 17 і 33, Італії – 10 і 31 %.

Прикладом збутового кооперативу є East Kent Packers (EKP) – найбільший кооператив Великобританії зі збуту яблук і груш. Ефективна діяльність кооперативів забезпечується за рахунок концентрації виробництва, розвитку всієї системи маркетингу: зберігання, доробка, транспортування, реалізація продукції, інформаційно-рекламна діяльність, що дозволяє виготовляти продукцію високої якості та значно скоротити втрати.

Особлива увага у кооперативі приділяється розвитку матеріально-технічної бази, чому неабиякою мірою сприяє кредит, який виданий у період створення кооперативу під заставу майбутнього урожаю. Наявність сховищ з регульованим газовим середовищем (РГС) дозволяє 75 % продукції реалізовувати навесні, в період, коли попит на дану продукцію зростає і ціни максимальні.

Збут продукції відбувається за допомогою спеціальних служб, одна з яких займається прямим її постачанням у роздрібну торговельну мережу, інша –

в оптову. Для перевезення продукції кооператив забезпечений власним транспортом. Інформаційно-рекламна служба займається рекламою, а також постачанням фермерів ринковою інформацією (ціна, сорт, якість, обсяги реалізації) [2, с. 85–89].

Як зазначає російський вчений-економіст А. Папцов, ситуація, яка склалася на аграрних ринках Франції, зазнала значних змін у зв'язку з трансформацією виробничої моделі у конкурентоспроможне сільське господарство. Основний зміст реорганізації кооперативного сектора – вертикальна і горизонтальна інтеграція.

Кооперативи знайшли кілька шляхів адаптації до нових умов. Деякі потужні структури здійснили політику експансії на зарубіжні ринки. Група Sodiaal діяла більш успішно, орієнтуючись на виробництво продукції з високою доданою вартістю (йогурти, десерти) і поширюючи свої торгові марки в інші країни світу за допомогою франчайзингу. Більш дрібні кооперативи використали стратегію партнерства з іншими кооперативами для організації потужних переробних підприємств у межах дочірніх підприємств.

Дані структури забезпечують фермерів необхідними засобами виробництва – кормами, добривами, насінням для вирощування кормових культур, технікою, а також надають ветеринарні і консультаційні послуги.

До послуг, які надають у галузі свинарства безпосередньо господарствам, додаються функції, які сприяють вертикальній організації галузі: постачання засобів виробництва (племінна худоба, корми, техніка), забій свиней, переробка і збут м'ясних продуктів [3, с. 80–88].

Розглянемо сутність трактування поняття «інтеграція» зарубіжними вченими-економістами (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування сутності інтеграції зарубіжними вченими*

№ з/п	Вид інтеграції	Трактування сутності інтеграції	Дослідники
1	2	3	4
1	Інтеграція	1620 р. Інтеграція – ціле, що складено з усіх його частин в одне ціле і більше належить до логіки. 1700 р. Інтеграція – це дія або процес становлення композита як цілого шляхом поєднання окремих частин або елементів, комбінація в інтегральне ціле [4]	«The Oxford English Dictionary»
2	Інтеграція	Процес об'єднання економік груп країн при скасуванні не тільки торговельних бар'єрів, а й також проведення єдиної грошової, податкової та інших сторін економічної політики [4]	Нова Британська енциклопедія
3	Інтеграція	Зближення і підсилення взаємозалежності, інтенсифікація товарних та інвестиційних потоків [4]	Р. Гріффітс
4	Інтеграція соціалістична (планова)	Форма об'єднання технологічно взаємопов'язаних підприємств і галузей: народногосподарські комплекси, комбінати, концерни, які розглядалися керівництвом країни як інструмент більш швидкого повернення капітальних вкладень [5]	О. Родіонова
5	Інтеграція капіталістична (ринкова)	Розглядається сутність інтеграції з точки зору конкуренції, збереження прав власності і скорочення трансакційних витрат, відносини будуються на принципах економічної субординації [5]	О. Родіонова
6	Вертикальна інтеграція	Вона може бути здійснена шляхом будівництва переробних потужностей або придбання контрольного пакета акцій вже існуючих підприємств, а також бажання контролювати верхні поверхи виробничого ланцюжка для забезпечення збуту сільськогосподарської продукції, захисту від коливання цін на сировинних ринках і гнучкої реакції на запити споживачів [3]	А. Папцов

1	2	3	4
7	Горизонтальна інтеграція	Це концентрація капіталу і створення єдиної стратегії кооперативних підприємств у даній галузі. Вона може бути проведена шляхом злиття кооперативів, створення союзів або партнерств з метою скорочення витрат, більш раціонального використання потужностей і мобільності фінансових ресурсів для виходу на споживчий ринок [3]	А. Папцов
8	Вертикальна інтеграція	Дозволяє узгодити інтереси її учасників, що підтверджується практикою агропромислових комбінатів і об'єднань, які функціонували у плановій економіці [5]	О. Родіонова
9	Інтеграція соціальна	Наявність упорядкованих відносин між окремими особами, їхніми групами, організаціями, державами та іншими системами, а також сукупність процесів, які забезпечують зближення різнобічних елементів, що взаємодіють між собою в соціальній сфері [4]	В. Золотогоров
10	Інтеграція територіальна	Заснована на існуючих взаємозв'язках між виробництвами, підприємствами, галузями промисловості, які розташовані у безпосередній близькості, коли готова продукція одних із них є ресурсом для інших [4]	В. Золотогоров
11	Інтеграція торговельна	Коли у межах окремих країн і регіонів формуються зони вільної торгівлі із укладенням двосторонніх та багатосторонніх митних союзів [4]	Велика російська енциклопедія

Сформовано автором за даними [4, с. 156–158; 5, с. 4–8].

Рис. 1. Переваги концептуальних підходів до формування системи сільської кооперації
(*Сформовано автором за даними [6, с. 62–66])

В своїх дослідженнях О. А. Родіонова зазначає, що процес інтеграції поєднує два взаємопов'язані елементи: форму і зміст. Зміст визначає кількісні і якісні характеристики, а форма встановлює організаційно-правову і управлінську рег-

ламентацию. Коли форма перестає відповідати змісту, який змінився, то ця невідповідність вирішується скиданням старої і виникненням нової форми. В даному явищі виявляється еволюція процесу. Різні форми об'єднань, як і різні інтегратори (державні, приватні, змішані), всі і важливі, і потрібні, тільки б вони працювали на модернізацію сільського господарства, на реалізацію інноваційної програми розвитку АПК [5, с. 4–8].

Необхідно визначити місце сільської кооперації в системі аграрного сектора економіки, підвищення її значення у забезпеченні фізичної доступності продовольства на основі нарощування виробництва конкурентної продукції сільського господарства і продовольства; посилення значення кооперації в стійкому соціальному розвитку села на основі підвищення зайнятості сільського населення і його доходів, які забезпечують економічну доступність продовольства.

Ми підтримуємо запропоновані російськими вченими-економістами переваги концептуальних підходів до формування системи сільської кооперації (рис. 1).

Висновки. В статті досліджено сутність кооперації та агропромислової інтеграції; світовий досвід розвитку кооперації в сільському господарстві; організація збуту плодоовочевої продукції в країнах Європейського союзу; побудова сільського господарства в країнах Азії; кооперативні відносини в аграрній сфері економіки Росії; удосконалення створення селянських споживчих кооперативів.

Варто продовжувати дослідження діяльності сільськогосподарських кооперативів у Нідерландах, які є найбільшими в Європі, особливо в молочному господарстві, квітникарстві та цукробуряковому виробництві. Учасники кооперативного руху в Нідерландах активно ведуть дискусію про напрями розвитку кооперативів. Це пов'язано зі змінами умов роботи агробізнесу і необхідності відповідної адаптації. До нових моментів варто віднести зростання кількості кооперативів і, як наслідок, необхідність пристосування до даних умов принципів управління, облік соціальних і екологічних проблем і т.д. [3, с. 80–87].

Залишаються актуальними проблеми та перспективи розвитку традиційних і нових об'єднань в АПК, досвід інтеграції та кооперації в зарубіжних країнах, законодавче регулювання діяльності агрохолдингів та корпорацій, проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз, лібералізація міжнародної торгівлі в рамках СОТ.

Бібліографічні посилання

1. **Егоров В.** Мировой опыт развития кооперации в сельском хозяйстве / В. Егоров // АПК : экономика, управление. Серия «За рубежом». – 2012. – № 1. – С. 87–94.
2. **Папцов А.** Организация сбыта плодоовощной продукции в Европейском Союзе / А. Папцов, С. Писарев // АПК: экономика, управление. Серия «За рубежом». – 2012. – № 12. – С. 85–89.
3. **Папцов А.** Кооперация в сельском хозяйстве Нидерландов / А. Папцов // АПК : экономика, управление. Серия «За рубежом». – 2013. – № 4. – С. 80–87.
4. **Біленький О. Ю.** Генезис понятия «інтеграція» / О. Ю. Біленький // Економіка АПК. – 2010. – № 12. – С. 156–158.
5. **Лубков А. Н.** Интеграция и кооперация: симбиоз или бифуркация / А. Н. Лубков, Д. С. Бобылев // Аграрный вестник Урала. Серия «Экономика». – 2009. – № 8 (62). – С. 4–8.
6. **Оксанич Н. И.** Роль сельской кооперации в реализации аграрной политики России / Н. И. Оксанич, Д. Н. Фетисов // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. Серия : «Кооперация и интеграция в АПК». – 2013. – № 2. – С. 62–66.

Надійшла до редколегії 05.09.2013